

EUGEN LOVINESCU ȘI TEORIA SINCRONISMULUI LA CENTENAR. O ANALIZĂ INTERDISCIPLINARĂ

Florin F. NACU¹

Abstract: *Eugen Lovinescu, in the same way as Titu Maiorescu, was a literary critic. If in 1868, Titu Maiorescu believed that the Romanians were imitating the West and gave birth to the theory of forms without a background, 56 years later, in 1924, Eugen Lovinescu created the theory of synchronism. That is, Romanian society was at the same time as Western society, from the point of view of the elite, the state, the economy and even society. He started from the concepts launched by the French sociologist Gabriel Tarde. The past century since the launch of this theory, leads us to analyze its importance and to see now at what stage we are, if we can still speak of a synchronism between Romanian society and the West.*

Keywords: *Eugen Lovinescu, theory, synchronism, Romania, Western Europe.*

Eugen Lovinescu, asemeni lui Titu Maiorescu a fost un critic literar. Dacă la 1868, Titu Maiorescu aprecia că românii imitau Occidentul și a dat naștere teoriei formelor fără fond, iată că 56 de ani mai târziu, în 1924, Eugen Lovinescu a creat teoria sincronismului. Adică societatea românească a fost în același timp cu societatea occidentală, din punct de vedere al elitei, statului, economiei și chiar societății. El a pornit de la conceptele lansate de sociologul francez Gabriel Tarde. Secolul trecut de la lansarea acestei teorii, ne determină să îi analizăm importanța și să vedem acum în ce stadiu suntem, dacă mai putem vorbi de un sincronism între societatea românească și Occident².

Situația istorică anterioară elaborării teoriei sincronismului (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)

Liberalii știau că guvernarea conservatoare nu va avea capacitatea necesară poziționării diplomatice a României în noul context geopolitic.

¹ "C.S. Nicolăescu-Plopșor" Institute for Research in Social Studies and Humanities, Craiova, Romania.

² Florin Nacu, *European influences in reforming social structures of modern Romania*, in "Sociology, Education Sciences, International Relations", Conference GIDNI 2, "ARHIPELAG XXI" Press, 2015, pp. 274-278.

Liberalii aveau, față de conservatori o mai bună imagine în Europa, își păstrasera relațiile stabilite încă din vremea luptelor revoluționare, mențineau canalele de comunicare. În plus, eșuase lamentabil construirea căilor ferate din România, afacere concesionată lui Henri Bethel Stroussberg în calitate de constructor și concernului Bleichroder-Hansemann, apropiat cancelarului Germaniei imperiale Otto von Bismarck, în calitate de finanțator. Liberalii, în presa controlată de ei, în special ziarul „Românul” acordau ample spații acestei afaceri păguboase și temebroase, ale cărei fire mergeau către Palatul Princiar.

Toate aceste evenimente au determinat, în 1876, ca principele Carol să încredințeze guvernarea, din nou liberalilor, care au format guvernul, începând din 1876³.

Treptat, în rândurile conservatorilor, se crease o elită, cu vederi progresiste, apărută în jurul revistei „Convorbiri Literare”, la Iași, numită Junimea. Petre P.Carp, Vasile Pogor, Titu Maiorescu erau liderii de marcă ai acestei mișcări. Din motive lesne de înțeles, printre conservatori s-au integrat condeie inspirate și tranșante, spirite aprinse, precum cel al poetului Mihai Eminescu, dramaturgului I.L.Caragiale, scriitorului Ion Creangă.

Marea guvernare liberală din perioada 1876-1888 a fost influențată de succesul obținerii și recunoașterii independenței de stat a României. Totuși, era resimțită necesitatea refomei agrare.

Situația istorico-politică la debutul secolului XX, cu un deceniu înainte de elaborarea teoriei sincroniste

Titu Maiorescu era convins că societatea românească intrase în vârtejul periculos al acceptării „formelor fără fond”:

„Direcția falsă odată croită prin cele trei opere de la începutul culturai noastre moderne, inteligența română a înaintat cu ușurință pe calea deschisă, și, cu același neadevăr înlăuntru și cu aceeași pretenție în afară, s-au imitat și s-au falsificat toate formele civilizațiunii moderne. Înainte de a avea partid politic, care să simță trebuință unui organ, și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice și reviste literare și am falsificat

³ Idem, *Împlinirea dezideratului revoluționar pașoptist în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza* Colecția Opera Omnia, Cartea de Istorie, Editura Tipo Moldova, Iași, 2015, p. 45.

și disprețuit jurnalistica. Înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii și universități și am falsificat instrucțiunea publică. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut atenee române și asociațiuni de cultură și am deprețiat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea academică română, cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-archeologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat ideea academiei. Înainte de a avea artiști trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de bele-arte; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul național – și am deprețiat și falsificat toate aceste forme de cultură”⁴.

Gândirea socialistă a epocii moderne, apropiată de marxism și contrară teoriilor lui Maiorescu

Sfârșitul secolului al XIX-lea a fost marcat de începuturile mișcării socialiste. Adepții marxismului, influențați de activitățile socialiștilor ruși au criticat cu duritate lupta țăranilor pentru pământ, reforma agrară a lui Alexandru Ioan Cuza, ca fiind contrară luptei pentru preluarea puterii comune asupra mijloacelor de producție. Totuși, marxiștii, precum Constantin Dobrogeanu-Gherea au denunțat tratatele de învoieli, pe care le-au numit „neoiobăgie”.

Totuși, socialiștii nu aveau aderenți capabili să îi propulseze ca o forță în Parlament, datorită votului cenzitar, de aceea au sfârșit prin a se alătura grupării dizidente a „liberalilor sinceri”, ajungând apoi în cadrul „conservatorilor”. Constantin Dobrogeanu Gherea afirma în „*Neoiobăgia*”, lucrare publicată în anul 1910, că

„anii 1864—1866 au fost luna de miere a liberalismului ideolog al celor de la '48. Constituția politică belgiană, una din cele mai liberale din Europa, a fost introdusă în țările românești. Câte speranțe frumoase — și în scurtă vreme cât de crud înșelate! Chiar de la început s-a văzut că nu merge, că nu merge deloc. S-a arătat, după cum ar fi fost ușor de prevăzut, că mașina e schiloadă, că nu

⁴ Titu Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, în „Convorbiri literare”, No.19., Anul II. Iassi, 1 Decembrie 1868, disponibil la https://ro.wikisource.org/wiki/%C3%8En_contra_direc%C8%9Biei_de_ast%C4%83_zi_%C3%AEn_cultura_rom%C3%A2n%C4%83, accesat la 12 octombrie 2024.

poate funcționa, că pe bazele economice și politico-sociale întocmite producția nu poate înainta, că se periclitează multe și puternice interese”⁵.

Constantin Dobrogeanu-Gherea surprinsese faptul că țăranii primiseră puțin pământ și relativ puțin fertil, tocmai pentru a avea nevoie să muncească suplimentar, la marii proprietari. Pe de o parte trebuia să aibă banii de despăgubire, iar pe de altă parte trebuia să supraviețuiască, pentru că pământul primit nu putea fi vândut sau oferit drept garanție de bună voie:

”Țăranul, declarat liber, stăpân pe persoana sa, pe proprietatea și munca sa, a înțeles să uzeze de această libertate spre a-și munci înainte de toate propriul său pământ, așa de neîndestulător și de așa proastă calitate, ca să scoată de acolo satisfacerea neînsemnatelor sale nevoi. Numai întrucât îi rămânea vreme de prisos înțelegea să se mai angajeze și la alții, și asta pe ales, unde și cum i-ar fi convenit mai bine. Marii proprietari și statul riscau să întâmpine cele mai formidabile greutăți în cultivarea moșiilor”⁶.

Practic, până la stabilirea unor contracte, țăranul și proprietarul încheiau o „tocmeală”, în sensul că țăranii obțineau în avans o mică sumă de bani pentru rate, sau în produse, urmând să muncească vara, când mai primeau o altă răsplată:

„Măsurile indirecte de constrângere pentru a sili pe țăran la muncă nu erau încă bine statornicite și desfășurate; contractul agricol. în toată frumusețea lui și în toate culorile lui schimbătoare, nu apăruse încă: ne aflam doar la începutul acestui regim economic. Arvuna de un pol dată de cu iarnă ca să asigure o muncă de doi poli la vară s-a impus de la primii pași, pentru că țăranul, deși nu ieșise încă bine din gospodăria naturală, avea nevoie de bani pentru biruri, pentru ratele răscumpărării clăcii și pentru alte nevoi. Dar țăranul lua arvuna și la primăvară se ducea să-și lucreze pământul său, chit că pentru arvună [o] să lucreze în timpul ce-i va prisosi; ori se ducea să lucreze unde găsea mai convenabil, chit ca arvuna s-o plătească în bani cu procente”⁷.

Statul avea să intervină însă, pentru a reglementa munca țăranilor, în condiții acceptabile doar pentru proprietari și arendași. Vechile concepții

⁵ Constantin Dobrogeanu Gherea, *Neoiobăgia*, Socec, București, 1910, disponibil la <https://ro.wikisource.org/wiki/Neoiob%C4%83gia>, accesat la 11 noiembrie 2024.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

medievale despre lipsa de interes a țăranului pentru muncă erau din nou vehiculate. Statul a decis că putea interveni arbitrar în această chestiune⁸:

„Cum puteai să-l aduci cu sila la muncă pe el, om liber? Să-i faci proces și să-l condamni la daune? Dar chiar câștigarea procesului ar fi fost o slabă mângâiere, pentru că un proces durează și până atunci grâul s-ar fi scuturat de zece ori. Condițiile noastre fizice și climaterice cer muncă intensă în timp scurt. Cum să-i ceri țăranului, om liber și stăpân pe munca sa, ca tocmai vremea cea mai urgentă să lucreze lanurile boierești, iar numai în timpul prisosit să-și zgârie și pământul propriu? La acest rezultat nu se putea ajunge pe baza dreptului comun: Codul Napoleon presupune pe lucrător ca vânzător liber al mărfii sale, care este forța sa de a munci. Atunci ce era de făcut? Trebuia un corectiv grabnic, și el a și fost găsit acolo unde trebuia căutat; la stat, în intervenția statului. Numai statul, cu puternica lui organizație, era în stare să readucă pe fostul iobag ca muncitor pe moșiile boierești. Dar țăranul e om liber, egal cu toți ceilalți înaintea legii, stăpân pe munca sa! Dar când oare interesele economice profunde ale claselor dominante s-au oprit în fața unor asemenea fleacuri?

Se înțelege, cererea de intervenție era și atunci motivată prin acele argumente fariseice pe care din vremea aceea le auzim mereu. Țăranul e leneș, bețiv, deprins cu biciul, nu pricepe libertatea. nu știe să se folosească de ea. Și mai ales țăranul e ignorant, incult; asta e cel mai mare cusur al lui: nu-și pricepe nici propriile interese și astfel pune în primejdie și interesele sale, și pe cele superioare ale statului. Negreșit, dacă țăranul ar fi fost om cult, luminat, ar fi muncit moșiile boierești; dar, așa incult și ignorant, se încapățâna să-și muncească pământul propriu. Intr-un cuvânt, țăranul e un minor și, ca atare, trebuie supravegheat. Doar nu veți susține ca un copil de zece ani să fie lăsat de capul lui, să fie tratat ca cetățean liber, egal înaintea legii etc. etc.

Deci statul trebuia să intervină. Și statul a intervenit și rezultatul acestei intervenții a fost: prima lege de protecție a muncii (!?), prima lege excepțională menită să readucă și să consfințească relațiile de producție iobăgiste pe tărâmul constituționalismului belgian-occidental în țară la noi⁹.”

Disputele ideologice dintre liberali și conservatori: disensiunea dintre modernizare și tradiționalism?

Nici liberalii nici conservatorii nu au fost scutiți de schisme și disensiuni interne. Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a fost reprezentat de dispariția fizică a elitei pașoptiste. Seniorii liberali ca D. A. Sturdza au

⁸ Florin Nacu, *Conceptul de modernizare a României prin discursuri, inițiative și elemente de strategie politică (1859-1914)*, Craiova, Editura Sitech, 2018, p. 75.

⁹ *Ibidem*.

încercat să asigure tranziția puterii către noul val, reprezentat de către Ionel Brătianu, I. G. Duca.

Și în rândurile conservatorilor, junimiștii lui Titu Maiorescu au ajuns să dețină puterea în guvern, apărând figuri noi ca Take Ionescu.

Treptat, încep să apară mișcări de sorginte țărănească, în urma propagării unor curente culturale, precum „sămănătorismul”, „poporanismul” care i-au avut ca reprezentanți pe Nicolae Iorga, Constantin Stere, Vasile Kogălniceanu, Constantin Dobrescu Argeș și Ion Mihalache¹⁰.

Treptat, numeroși intelectuali transilvăneni au ajuns la București, intrând în atmosfera politică a Vechiului Regat, acest fapt contribuind la crearea culoarelor care se vor materializa în apariția unor forțe politice conduse de ardeleni, după Marea Unire. Conservatorii și liberalii își erodaseră baza electorală în timpul zecilor de ani care trecuseră de la Mica Unire, până la izbucnirea primului război mondial.

Liberalismul debutului secolului XX. O deschidere spre Eugen Lovinescu și teoria sincronismului?

Ion I.C. Brătianu, referindu-se la verticalitatea politică, drept condiție esențială pentru un demnitar și un om politic, nota:

„Nu cunosc rigiditate în niciunul din domeniile vieții, înțeleg și îmi explic multe din faptele și slăbiciunile omenești și de aceea le privesc cu înțelegere. Nu-mi repugnă unele compromisuri și tranzacții și n-am evitat să le fac, când le-am socotit utile. Dar sunt câteva principii de viață ale unui popor, asupra caror n-am tranzacționat și nu voi admite compromisul niciodată, cu riscul de a merge la zid!

Politica îți poate da din când în când satisfacții și onoruri, dar pentru un om iubitor de țară și conștient de răspunderile sale, politica este un șir neîntrerupt de griji și jertfe, un drum pe care ești sortit să culegi mai multă nedreptate decât răsplată. (...) Cei mai mulți își închipuie că politica e un fel de distracție, cu foloase și onoruri. Politica e ceva grav, grav de tot. Ai în mână ta viața și viitorul țării tale.¹¹”

Anul 1914 marca sfârșitul unei epoci. Tranziția avea să dureze doi ani de neutralitate și doi ani dramatici de război marcați de victorii efemere,

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ George Fotino (editor), *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu*, vol. IV, București, 1940, pp. 301-330.

înfrângeri dezastruoase, ocupații militare, rezistență armată, o pace separată umilitoare, revenirea, poziționarea în tabăra câștigătoare, toate acestea culminând cu Marea Unire și recunoașterea sa internațională în intervalul 1918-1920, dată după care conservatorii dispar din viața politică românească.

Eugen Lovinescu - contextul elaborării teoriei

Fiind specializat în istoria și analiza istorică a structurilor sociale românești în perioada modernă, consider că teoria filosofului și criticului literar Eugen Lovinescu (1881-1943) privind sincronismul România - Europa Occidentală reprezintă o analiză critică, argumentată și o interpretare originală a tot ceea ce a însemnat „marea dezbatere” așa cum intitula istoricul american Keith Hitchins în lucrarea sa „*România (1866-1947)*”, apărută la Editura Humanitas în 1996, perioada dintre cucerirea independenței și debutul primei conflagrații mondiale, Războiul de Reîntregire Națională al României.

Eugen Lovinescu, în 1919, lansează *Cenaclul* și *Revista „Sburătorul”* (revista apare din aprilie 1919 până în mai 1921 și apoi din martie 1926 până în iunie 1927). A fost catalizatorul cultural perfect pentru a crea teoria sincronismului, în 1924. Lucrarea sa fundamentală, *Istoria civilizației române moderne, 1923-1926*, reeditată de Editura Minerva în 1992 și 1997 prezintă practic, în mod critic și analitic, toate curente și opiniile filosofico-sociologice ale predecesorilor lui Eugen Lovinescu¹².

Teoria sincronismului lovinescian trebuie privită astăzi în tandem cu teoria pragmatismului economic elaborată de către Ștefan Zeletin. Lovinescu vede sincronismul cultural, Zeletin vede sincronismul economic, care pornește, evident de la elite, de la societate și cultură.

Dar oare de ce era nevoie de o teorie a sincronismului? Eugen Lovinescu fusese marcat în existența și formarea lui intelectuală de toate teoriile, de la aceea a formelor fără fond, critică a lui Titu Maiorescu și *junimismului*, la teoriile *deterministe* ale lui Constantin Dobrogeanu Gherea (*Ce vor socialiștii români* - 1893, *Neoiobăgia* - 1910), cu *tentă socialistă* și la curente *poporaniste* din 1890 al avocatului Constantin Stere, respectiv *sămănătorist* al istoricului Nicolae Iorga în 1903 și *mesianismul* revalorificat la începutul secolului XX de către poetul Octavian Goga.

¹² Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Ediție, studiu introductiv și note Z. Ornea, Editura Științifică, București, 1972, p. 19.

Așadar, teoria lui Eugen Lovinescu vine după momentul în care România a avut poate cea mai democratică și mai eficientă constituție a sa, Constituția din 1923 (cel puțin până la finalul celui de Al Doilea Război Mondial) și lipsea, în România Mare, după Marea Unire, un echilibru între moderniști și tradiționaliști.

Modernismul mergea spre idei de metisaj cultural, tradiționalismul se ducea spre xenofobie și chiar antisemitism.

Ori, acum, la un secol de la apariția sa, *sincronismul* apare ca un manifest menit să arate că încă de la 1821, statul român (Moldova și Țara Românească, apoi Principatele Unite și România) căuta să se adapteze evoluțiilor occidentale, pentru a-și realiza Unirea și Independența.

Așadar, logica era că sincronismul era o realitate, deci, trebuia să se meargă pe această teorie. Din păcate, din 1924 și până în 1944, democrația interbelică se degradase, a urmat apoi totalitarismul comunist, așa că din 1990, a fost un bun prilej să medităm la sensul celor scrise de Eugen Lovinescu:

”Cum nu reprezintă valori absolute, ci valori relative, literatura unui popor nu trebuie sudiată în fixitatea unei idei platoniciene, ci în mobilitatea ei, nu există o știință a literaturii, ci o istorie a ei, cae n-o cercetează prin raportare la un imutabil ideal estetic, ci prin raportare la momentul istoric, adică la congruența tuturor factorilor sufletești ce i-au determinat stilul”.

Eugen Lovinescu va continua expunerea specificând foarte clar:

„În veacul și de la locul nostru, lumina vine din Apus: ex occidente lux! Progresul deci nu poate însemna, pentru noi, decât fecundarea fondului național prin elementul creator al ideologiei apusene...”¹³

Sintetizând concluziile emise de Eugen Lovinescu, Mariana Boca precizează¹⁴:

„Există o contradicție de fond în mesajul ultim a lui Eugen Lovinescu. În timp ce susține că modernitatea românească este rezultatul unui proces revoluționar, neagă posibilitatea apariției originalității în cursul inovației creatoare de forme culturale noi, prin urmare, revoluționară. Originalitatea se poate manifesta numai în adaptarea și prelucrarea formelor imitate, din perspectiva lui Lovinescu. Dar, schimbarea culturală produsă de adaptare și prelucrare nu în

¹³ Mariana Boca, *Etica modernizării în viziunea lui Eugen Lovinescu*, în „Meridian Critic”, Nr. 2 (Volumul 23) 2014, pp. 93-106.

¹⁴ *Ibidem*.

semnă revoluție, ci reformă. Așadar, deși construiește cu răbdare o narațiune sociologico-ideologică și istorică după 1848 pentru a legitima mutația produsă de civilizația românească ca revoluție structurală, Lovinescu își deconspiră în final o mentalitate culturală a cărui identitate de adâncime e dată de reformismul sceptic.”

De altfel, contând în aceleași concluzii procesul modernizator declanșat de imitație, evaluarea modernității românești devine evazivă și pusă sub semnul unei încrederi distante, pur și simplu relative:

„Imitația nu procedează după cum susține Tarde, dinăuntru în afară, ci dinafară înăuntru, cu alte cuvinte, de la formă și cu tendința probabilă (s.n.) spre fond. Prima parte a acestei afirmații e evidentă și scapă deci oricărei; cea de a doua e, întrucât ne privește, un adevăr în mers (s.n.) și unica posibilitate de dezvoltare a civilizațiilor tinere”.¹⁵

Așadar, constatăm că Eugen Lovinescu nu se depărtează prea mult la 1924 de ceea ce afirmase Titu Maiorescu la 1868, adică mai înainte cu 56 de ani.

În loc de concluzii: a influențat Eugen Lovinescu gândirea celei de a doua jumătăți a secolului XX?

Ca să facem un mic exercițiu de analogie cronologică cu prezentul, putem compara două momente cronologice din secolul XX, unul din 2024 și altul cu 56 ani mai devreme adică din 1968. Desigur, cei 56 de ani trecuți din 1868 la 1924 sunt într-o ideologie și un regim politic monarhic constituțional, pe o line constantă, în ciuda Primului Război Mondial. Perioada 1968-2024 nu a fost aleasă întâmplător ca element de comparație. Anul 1968 este anul în care România comunistă se orienta așa cum previzionase Eugen Lovinescu în urmă cu 44 de ani, raportat la momentul 1968: „ex Occidente lux”. După o perioadă de conservatorism în 1978-1989, reorientarea spre Occident, ca model reapare din 1990 sau mai bine zis o dată cu *Declarația de la Snagov* din 1995 și cu *A Doua Strategie de la Snagov* din 2000. Practic, documentele politice de intenție sunt fundamentate *lato sensu* pe „teoria sincronismului” enunțată la 1924, deci cu 69 de ani mai devreme raportat la anul 1995 și cu 76 ani mai devreme raportat la anul 2000, ultimul an al secolului XX și al mileniului III.

¹⁵ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, p. 480.

BIBLIOGRAFIE

- FOTINO George (editor), *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, vol. IV, București, 1940.
- BOCA, Mariana, *Etica modernizării în viziunea lui Eugen Lovinescu*, în „Meridian Critic” Nr.2 (Volumul 23) 2014,p. 93-106.
- DOBROGEANU GHEREA, Constantin, *Neoiobăgia*, Socec, București, 1910, disponibil la <https://ro.wikisource.org/wiki/Neoiob%C4%83gia>, accesat la 11 noiembrie 2024.
- LOVINESCU, Eugen *Istoria civilizației române moderne*, Ediție, studiu introductiv și note Z. Ornea, Editura Științifică, București, 1972.
- MAIORESCU, Titu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, în „Convorbiri literare”, No.19., Anul II. Iasi, 1 Decembrie 1868, disponibil la https://ro.wikisource.org/wiki/%C3%8En_contra_direc%C8%9Biei_de_ast%C4%83zi_%C3%AEn_cultura_rom%C3%A2n%C4%83, accesat la 12 octombrie 2024.
- NACU, Florin, *Împlinirea dezideratului revoluționar pașoptist în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza* Colecția Opera Omnia, Cartea de Istorie, Editura Tipo Moldova, Iași, 2015.
- NACU, Florin, *European influences in reforming social structures of modern Romania*, in "Sociology, Education Sciences, International Relations", Conference GIDNI 2, "ARHIPELAG XXI" Press, 2015, p.274-278.
- NACU, Florin, *Conceptul de modernizare a României prin discursuri, inițiative și elemente de strategie politică (1859-1914)*, Craiova, Editura Sitech, 2018.